ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΣΤΑ ΔΙΠΤΥΧΑ

ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ Η «ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΚΑΤΑΤΑΞΕΩΣ» ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Πάβελ Κουζενκόφ, Διδάκτωρ Ιστορίας, υφηγητής

Ως μόνη αληθινή Κεφαλή στην Ορθόδοξη Εκκλησία τιμάται ο Κύριος Ιησούς Χριστός, στον Οποίο ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς(Ματθ. 28.18).Και εάν στους ρωμαιοκαθολικούς ο Πάπας της Ρώμης διαθέτει «πλήρη, ανώτατη και οικουμενική εξουσία επί της Εκκλησίας» ως «τοποτηρητής του Χριστού» (Κατήχηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σ. 882), στην ορθόδοξη παράδοση οι προκαθήμενοι των κατά τόπους Εκκλησιών θεωρούνται ισότιμοι ως προς την αρχιεροσύνη τους. Την ίδια στιγμή υφίσταται ανάμεσά τους και ορισμένη τιμητική σειρά κατατάξεως, σύμφωνα με την οποία μνημονεύονται στα Δίπτυχα. Πώς διαμορφώθηκε αυτή η μακραίωνη παράδοση;

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΩΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Σύμφωνα με τα Ευαγγέλια, ο Κύριος δεν ξεχώριζε μεταξύ των Αποστόλων κάποιον «ηγέτη», ο οποίος διέθετε ιδιαίτερα δικαιώματα επί των άλλων. Πολύ περισσότερο, ο Ιησούς Χριστός διέκοπτε αυστηρά τις προσπάθειες των μαθητών Του να διασαφηνίσουν, ποιος από εκείνους διαθέτει προτεραιότητα. (Λουκ. 22.24–30,Ματθ. 18.1–2), λέγοντάς τους: «Ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γινέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν» (Λουκ. 22.26,πρβλ.:Ματθ. 23.11–12).Στη συνέχεια ο Ίδιος έδωσε το παράδειγμα αυτής της ασυνήθιστης προσεγγίσεως της εξουσίας, πλένοντας τα

πόδια των Αποστόλων κατά το Μυστικό Δείπνο.

Το σύστημα, στο οποίο όσο υψηλότερα τοποθετείται ο προϊστάμενος, τόσο μεγαλύτερο αριθμό υφισταμένων του υπηρετεί, ήταν ακατανόητο στους εθνικούς. Και πράγματι, υπό τις συνθήκες του «κόσμου τούτου» είναι αδιανόητο. Αλλά στην Εκκλησία του Χριστού ήδη επί δύο χιλιάδες και πλέον χρόνια πρυτανεύει αυτή η αρχή της αγάπης, αντίθετης τάξη της κοσμικής εξουσίας, η οποίαεδράζεται επί της ισχύος και της υπεροφάνειας. Το ιδεώδες της εκκλησιαστικής Αρχής είναι ο βιβλικός Καλός Ποιμένας, που προσφέρει τη ζωή του υπέρ των προστατευομένων Του (Ιω. 10.11–16,πρβλ.:Ησ. 40.11 κ.ά.).

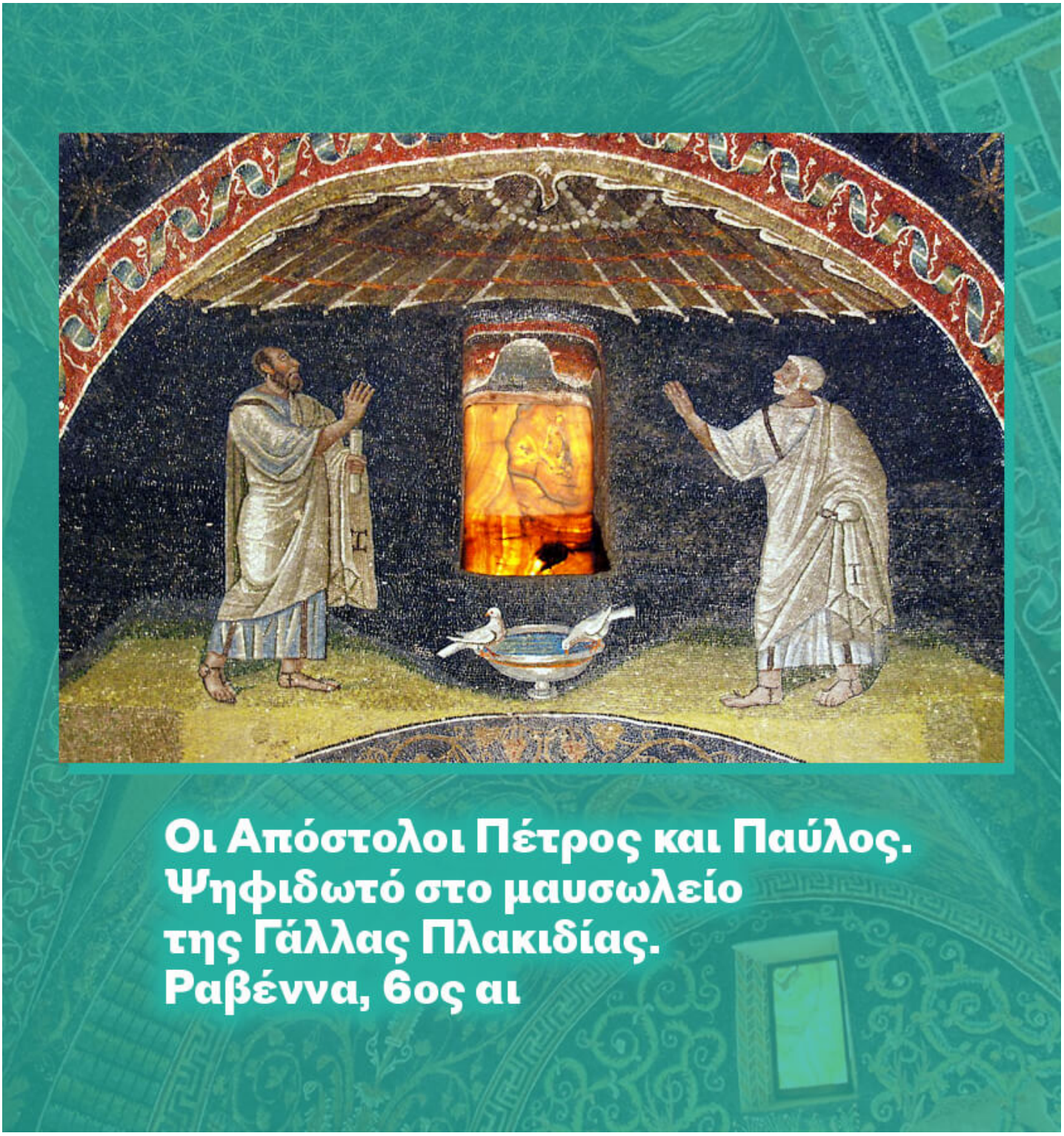
Ο Χριστός ως Καλός Ποιμένας.
Ψηφιδωτό στο μαυσωλείο της Γάλλας Πλακιδίας. Ραβέννα, 6ος αι.

Μαυσωλείο της Γάλλας Πλακιδίας. Ραβέννα,
δεύτερο τέταρτο του 5ου αι.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

Ήδη από τονΑπόστολο Παύλο υπάρχουν αναφορές στην εκκλησιαστική διακονία του Επισκόπου (κατά κυριολεξία «επιτηρητή, επόπτη») και του Διακόνου (κατά κυριολεξία «υπηρέτη, θεράποντος») (Α΄ Τίμ. 3). Στην αρχή ο Επίσκοπος μόλις ξεχώριζε από τους πρεσβύτερους («γεροντότερους»), οι οποίοι διοικούσαν τις κοινότητες την αποστολική εποχή (Πράξ. 15.23, 16.4 κ.ά.). Από τον 2ο αι. οι Επίσκοποι απέκτησαν προσωπική εφ᾽όρου ζωής εξουσία «δεσμεύειν και λύειν», τέθηκαν επικεφαλής των ευχαριστιακών συνάξεων και, ως διάδοχοι των Αποστόλων, προΐσταντο των προσευχών των πιστών.

Ο Επίσκοπος Ρώμης, πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας και τόπου ταφής των σημαντικότερων ΑποστόλωνΠέτρου και Παύλου, είχε ιδιαίτερες δυνατότητες. Ήδη τον 2οαιώνα θεωρείτο ο Επίσκοπος με τη μεγαλύτερηεπιρροή όχι μόνον εντός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά και πέραν αυτής.

Οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος.
Ψηφιδωτό στο μαυσωλείο
της Γάλλας Πλακιδίας.
Ραβέννα, 6ος αι

ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΟΤΗΤΑ

Κατά τον 3^{ο} αι. εμφανίστηκαν συνάξεις (σύνοδοι) Επισκόπων των πόλεων της μίας ή της άλλης ρωμαϊκής επαρχίας υπό την προεδρία του Επισκόπου της κεντρικής πόλεως, δηλαδή της μητροπόλεως. Ο ανώτερος Επίσκοπος (Μητροπολίτης) ήταν υποχρεωμένος να συνδιασκέπτεται με τους Επισκόπους της επαρχίας του, ενώ εκείνοι έπρεπε να τον τιμούν ως κεφαλή τους. Ωστόσο στις περιφέρειές τους οι Επίσκοποι παρέμεναν έχοντες πλήρη εξουσία Δεσπότες (34^{ος} Αποστολικός, 9^{ος} κανών της εν Αντιοχεία Συνόδου).

Ο Μέγας Κωνσταντίνος Α΄ (274-337 γγ.)

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια (325)

Οι Επτά Οικουμενικές Σύνοδοι, η Δημιουργία του κόσμου και η Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων. Εικόνα, 19ος αι

Το 325 ο πρώτος χριστιανός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Μέγας προσκάλεσε τους Επισκόπους στη Νίκαια για την επέτειο της διακυβερνήσεώς του. Αυτή η σύναξη εγκαινίασε μια σειρά εκτάκτων συνελεύσεων της Ιεραρχίας, που συνεκαλούντο από την πολιτειακή ηγεσία για τη διευθέτηση εκκλησιαστικών διαφορών. Οι επτά Οικουμενικές Σύνοδοι μεταξύ 4-7 αι. διατύπωσαν τις δογματικές και κανονικές αρχές της Ορθοδοξίας (Καθολικότητας).

Εφόσον στις Οικουμενικές Συνόδους προσερχόταν η Ιεραρχία από όλη την αυτοκρατορία, προέκυψε η ανάγκη τελεταρχικής ιεράρχησης των ανώτατων κληρικών. Αρχικώς η θέση των Επισκόπων εξαρτάτο από το προσωπικό τους κύρος. Αλλά ήδη στη Νίκαια το 325 ορίσθηκε (6ος κανών της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου):

Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σῴζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.

Σε αυτόν ακριβώς τον κανόνα κατέφευγαν αργότερα οι Πάπες, προκειμένου να δικαιολογήσουν τις αξιώσεις τους επί του λεγόμενου πρωτείου. Προκαλεί ενδιαφέρον το ότι στις αρχαίες κιόλας λατινικές εκδοχές αυτός ο κανόνας αρχίζει με μια φράση, η οποία λείπει από το ελληνικό πρωτότυπο: «Ὁ Θρόνος τῆς Ῥώμης πάντοτε ἔσχε πρωτεῖον».Εκ των πραγμάτων όμως ο κανόνας αναφέρεται μόνον στην αναγνώριση δικαιωμάτων των Ιεραρχών των μεγαλυτέρων πόλεων έναντι των Επισκόπων των γύρω επαρχιών.

Εκκλησιαστικοί θρόνοι στις αρχές του 4ου αι

Η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος. Μικρογραφία του 9ου αι. για τα έργα του Γρηγορίου του Θεολόγου

ΟΙ ΔΥΟ ΡΩΜΕΣ

Η ίδρυση της Κωνσταντινουπόλεως το έτος 330 αποτέλεσε πρόκληση για την προηγούμενη πολιτική και εκκλησιαστική παράδοση, στην οποία η Ρώμη δεν είχεκαι δεν μπορούσε να έχει ανταγωνιστές. Η «αιώνια πόλη» εθεωρείτο όχι απλώςσύμβολο της ισχύος του ρωμαϊκού «υπερέθνους», αλλά και ιερά εγγύηση της υπάρξεως του ιδίου του κόσμου. Οι χριστιανοί συγγραφείς και αυτοί αναγνώριζαν ότι η αποδυνάμωση της Ρώμης θα οδηγούσε σε παγκόσμια καταστροφή. Και να που στην Ανατολή εμφανίστηκε μια Νέα Ρώμη, όπου μετοίκισε και ο ίδιος ο αυτοκράτορας. Η ανάδειξη μιας νέας πρωτεύουσας απαίτησε την αναθεώρηση του καταχωρημένου στη Νίκαια συστήματος «προνομιών» των εκκλησιαστικών θρόνων. Ο Επίσκοπος της πολίχνης Βυζαντίου, στη θέση της οποίας ο Μέγας Κωνσταντίνος έκτισε τη Νέα Ρώμη, ήταν ένας Ιεράρχης της σειράς στην επαρχία της Θράκης, υπαγόμενος στον Μητροπολίτη της πρωτεύουσάς της Ηρακλείας. Αυτό το καθεστώς, όμως, δεν ανταποκρινόταν ουδόλως στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, η οποία μετεξελίχθηκε γρήγορα σε μεγαλούπολη. Γι᾽ αυτό και στη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως (381) υιοθετείται ο εξής κανόνας (3ος κανών):

Τὸν μέν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

Η Νέα Ρώμη εξισώθηκε με την Παλαιά Ρώμη (Πρεσβυτέρα) όχι μόνον ως προς το πολιτικό, αλλά και το εκκλησιαστικό καθεστώς. Εντούτοις ο χαρακτήρας των αποκτηθέντων «πρεσβείων τιμής» δεν κατεγράφη, με αποτέλεσμα τη γέννηση σειράς συγκρούσεων. Οι Επίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, μη έχοντες ιδική τους επαρχία, άρχισαν να επεκτείνουν το κύρος τους τόσο μακριά, όσο επέτρεπαν οι περιστάσεις, πράγμα που προκαλούσε τις διαμαρτυρίες των ομόρων Μητροπολιτών. Ιδιαίτερα έντονη ήταν η αντίδραση της Εφέσου, μεγαλουπόλεως της Μικράς Ασίας, η οποία ήταν περήφανη για το καθεστώς της λόγω του θρόνου του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.

Στη Δύση η Β΄ Σύνοδος δεν αναγνωρίσθηκε αμέσωςως Οικουμενικήκαι ο προαναφερθείς κανόνας αγνοήθηκε από τους Πάπες, οι οποίοι εξακολουθούσαν να θεωρούν κύριους τους τρεις θρόνους, που αναφέρονταν στον κανόνα της Νίκαιας: Ρώμη, Αλεξάνδρεια και Αντιόχεια. Σε αυτό συνέβαλε και ηχαρακτηριστική για τη συνείδηση της Ρώμης τάση προστα παλαιά έθιμακαι η συνήθεια αναγωγής του κύρους του ενός ή άλλου θρόνου στους αποστολικούς χρόνους. Η Εκκλησία της Ρώμης αναγόταν στον Άγιο Πέτρο και τον Άγιο Παύλο, στην Αντιόχεια επίσης έδρασαν και οι δύο αυτοί πρωτοκορυφαίοι Απόστολοι, ο θρόνος της Αλεξανδρείας ιδρύθηκε από τον μαθητή του Πέτρου, τον Άγιο Ευαγγελιστή Μάρκο. Για τι,όμως, θα μπορούσε να καυχηθεί το Βυζάντιο, που ήταν μια ασήμαντη πολίχνη; Μόνον μετά από πολλούς αιώνες θα εμφανιστεί η παράδοση, ότι εδώ βρέθηκε ο Άγιος Ανδρέας, πράγμα που θα μετατρέψει την Κωνσταντινούπολη σε αποστολικό θρόνο και μάλιστα ιδρυθείσα από τον πρωτόκλητο των Αποστόλων και μεγαλύτερο αδελφό του Αγίου Πέτρου.

Ο Διονύσιος. Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος. Καθολικό του Γενεθλίου της Θεοτόκου στην Ιερά Μονή του Οσίου Θεράποντος. Ρωσία, 1502

Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος. Βυζαντινή μικρογραφία

Ο 28^{ος} ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

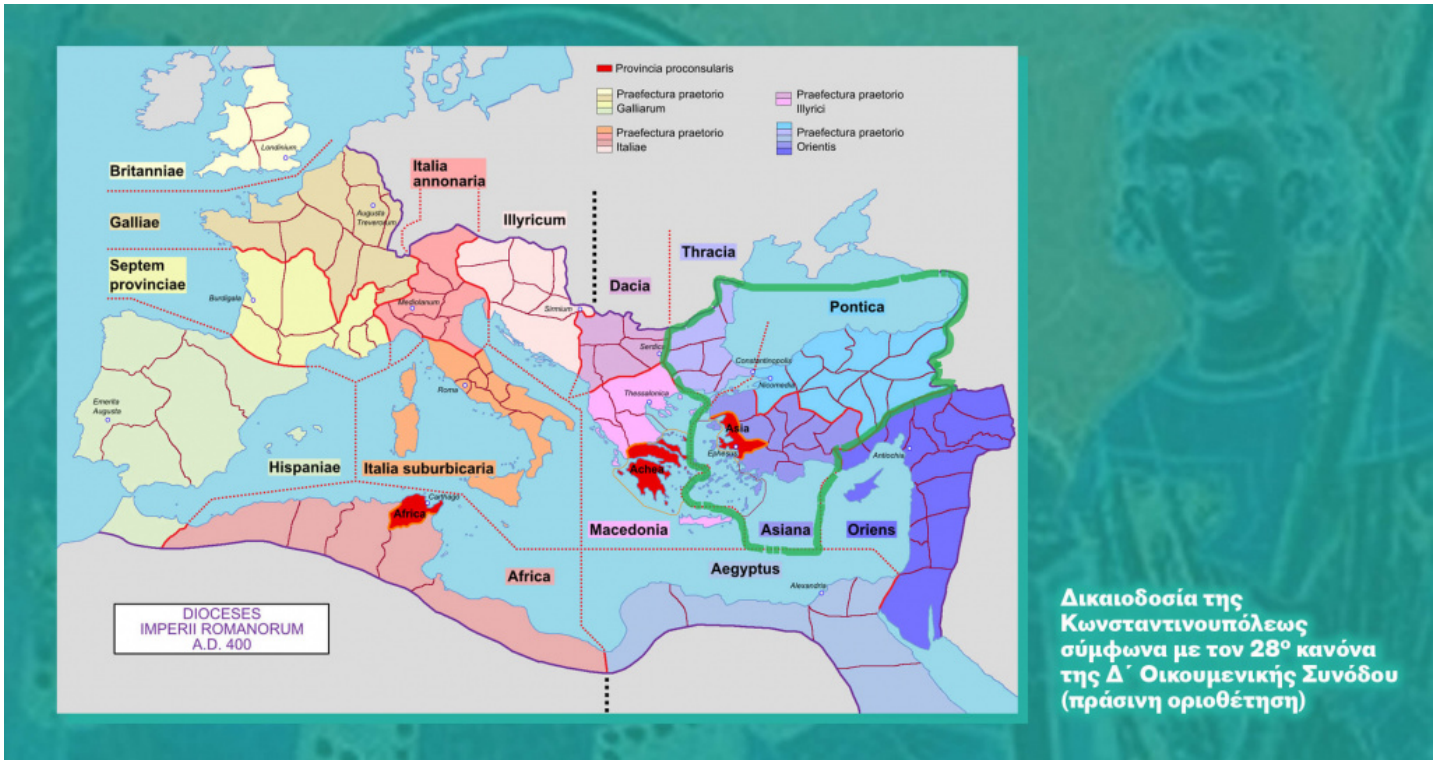
Ήταν αδύνατο να αρνηθεί κανείς το εκκλησιαστικό κύρος της Κωνσταντινουπόλεως, ιδίως αφότου το 395 η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία διχοτομήθηκε οριστικά και το δυτικό της τμήμα ολοένα και εμφανέστερα άρχισε να παρακμάζει.Επιπλέονχρειάσθηκε να καθορισθούν τυπικά τα όρια της δικαιοδοσίας του θρόνου της Νέας Ρώμης, ώστε ο Πατριάρχης της (όπως από τον 5^{ο} αι. τιτλοφορούνταν οι κύριοι Επίσκοποι) να μην παρεμβαίνει σε ξένες επαρχίες. Γι᾽αυτό, το 451 η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος της Χαλκηδόνος ενέκρινε μερικούς σημαντικούς κανόνες, μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη σημασία έχει ο 28^{ος}:

Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέᾳ Ῥώμῃ, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομέν τε καὶ ψηφιζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῶ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ᾽ ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ

τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς [ἔθνεσιν]ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἑκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων, κατὰ τὸ ἔθος, γινομένων, καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν ἀναφερομένων.

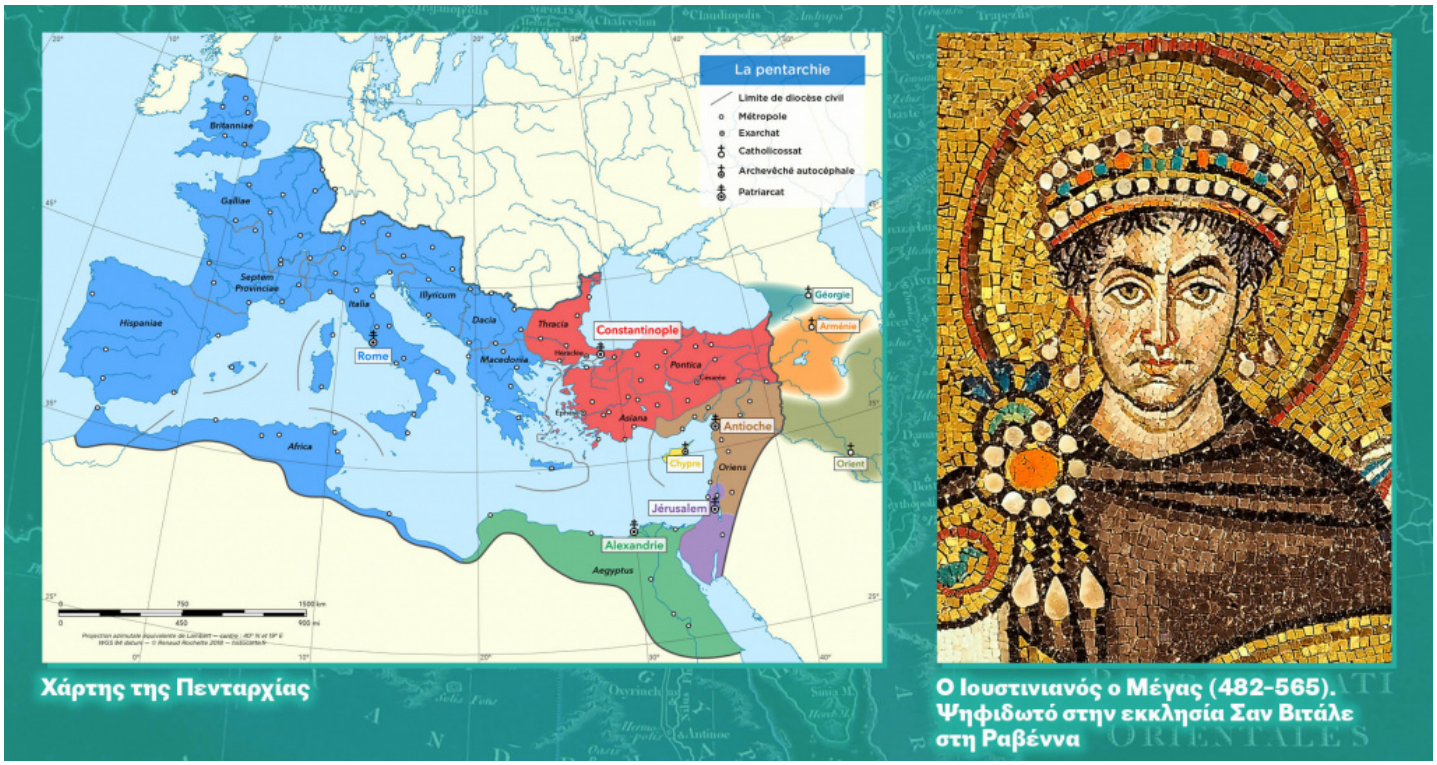
Αυτοί οι κανόνες έχουν εξαιρετική σημασία, διότι επί αυτών ακριβώς τον 20ο πλέον αι. ορισμένοι θεολόγοι θα επιχειρήσουν να θεμελιώσουν τη θεωρία της παγκοσμίου εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας της Κωνσταντινουπόλεως. Αρκεί όμως με προσοχή να αναγνώσει κανείς αυτά τα κείμενα για να πεισθεί ότι ούτε λόγος δεν γίνεται εδώ για κάποια «οικουμενική δικαιοδοσία». Αντιθέτως, οι Συνοδικοί πατέρες περιορίζουν τα όρια των αρμοδιοτήτων του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, χορηγώντας σε αυτόν το δικαίωμα χειροτονίας Μητροπολιτών σε τρεις διοικήσεις καθώς και Επισκόπων των βαρβαρικών κοινοτήτων στιςπροειρημένες διοικήσεις. Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία εκείνης της εποχής υπήρχαν ποικίλες γερμανικές και άλλες φυλές, οι οποίες εγκαταστάθηκαν στην αυτοκρατορία με την ιδιότητα του συμμάχου (Φοιδεράτοι), δεν ενσωματώθηκαν στη διοικητική δομή της αυτοκρατορίας καιστις εκκλησιαστικές τους δομές προΐσταντο ειδικοί Επίσκοποι, υπαγόμενοιαπευθείαςστον Πατριάρχη.

Επομένως ο 28ος κανόνας της Χαλκηδόνος εξίσωσε την Πρεσβυτέρα με τη Νέα Ρώμη ως προς τα προνόμιά τους και καθόρισε ως πεδίο εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας της Κωνσταντινουπόλεως τρεις διοικήσεις: Ποντικής, Ασιανής και Θρακικής.

ΤΑ ΠΕΝΤΕ «ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ»

Στην ίδια Σύνοδο της Χαλκηδόνος ελήφθη και άλλη μία σπουδαία απόφαση. Η Αγία Πόλη Ιερουσαλήμ διαχωρίστηκε οριστικά ως μια ειδική εκκλησιαστική περιφέρεια. Έτσι διαμορφώθηκε η πεντάδα των κορυφαίων θρόνων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας: Ρώμη, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ιερουσαλήμ. Οι δικαιοδοσίες τους διέφεραν εντελώς έναντι της διοικητικής διαιρέσεως: από ολόκληρη τη Δυτική αυτοκρατορία με την προστεθείσα σε αυτήν Υπαρχία Ιλλυρικού(στον Ρώμης) έως μερικές μικρές επαρχίες (στον Ιεροσολύμων). Άλλωστε, το τεράστιο «Πατριαρχείο Δύσεως» ήταν μια επινόηση: τον 5^{ο} αι. η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έπαυσε να υπάρχει και ο έλεγχος της Ρώμης επί των εκκλησιαστικών δομών των βαρβαρικών βασιλείων, που ξεφύτρωσαν πάνω στα ερείπιά της, ήταν επιπόλαιος. Πολύ περισσότερο, η Εκκλησία στη λατινική Αφρική απαγόρευσε ευθέως την άσκηση «υπερπόντιας» προσφυγής, δηλαδή στη Ρώμη (κανόνες 32^{ος}, 37^{ος}, 118^{ος}, 139^{ος} της εν Καρθαγένη Συνόδου), ενώ ο Αρχιεπίσκοπος της Ακουιλέια (Γκράντο, Ενετία),διεκδικούσε ο ίδιος τον πατριαρχικό τίτλο.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ο Μέγας προσφεύγει στη Ρώμη και την Κωνσταντινούπολη ως τους κυρίους θρόνους της αυτοκρατορίας (διάταγμα του έτους 533, η 131^{η} Νεαρά του έτους 545), ενώ περιορίζει το πλήρωμα της Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας στους πέντε «ἁγιωτάτους πατριάρχας πάσης τῆς οἰκουμένης»και τους υφισταμένους τους Επισκόπους (η109^{η} Νεαρά του έτους 541). Ταυτοχρόνως στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως εισάγεται η τιμητικήπροσφώνηση «Οικουμενικός Πατριάρχης», η οποία τόνιζε το καθεστώς της Νέας Ρώμης ως ενός από τα πατριαρχεία της Οικουμένης (όπως πομπωδώς απεκαλείτο η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία).

Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η διαίρεση της Εκκλησίας σε πέντε πατριαρχεία δεν ήταν απόλυτη: δεν υπολόγιζε ούτε την ανεξάρτητη Εκκλησία της Κύπρου, ούτε τον ιδρυθέντα το 545 από τον ίδιο τον Ιουστινιανό ειδικό αρχιεπισκοπικό θρόνο στη γενέτειρά του Ιουστινιανή Πρώτη, χωρίς να αναφέρουμε καν τις Εκκλησίες, οι οποίες ευρίσκονταν πέραν των συνόρων της αυτοκρατορίας.

Ο Διονύσιος.
Η Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος.
Καθολικό του Γενεθλίου της
Θεοτόκου στην Ιερά Μονή του
Οσίου Θεράποντος.
Ρωσία, 1502

Η Πενθέκτη εν Τρούλω Σύνοδος.
Μικρογραφία από το εικονογραφημένο χρονικό του Ιωάννη του Τρομερού.

Η ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Οριστική κανονική διαμόρφωση του συστήματος των πέντε πατριαρχείων επήλθε στην Πενθέκτη Οικουμενική (εν Τρούλῳ) Σύνοδο το 692. Ο 36ος κανών, που ενεκρίθη, διαλαμβάνει:

Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὁρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκεῖνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ᾽ ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ᾽ ὃν τῆς Ἀλεξανδρέωνμεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως.

Μία άλλη κατάταξη των «κυρίων θρόνων» υιοθετήθηκε στη Δύση. Στην Κωνσταντίνεια Δωρεά (ένα περίφημο πλαστογράφημα του 8ου αι., που τεκμηρίωνε τα δικαιώματα των Παπών επί της κοσμικής εξουσίας) μετά τη Ρώμη αναφέρονται οι υποκείμενες σε αυτή Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ιερουσαλήμ και Κωνσταντινούπολη.Ο συντάκτης αυτού του πρώιμου μεσαιωνικού πλαστογραφήματος δεν ταράχθηκε από το γεγονός ότι το «διάταγμα» χρονολογείται το 315, όταν η Κωνσταντινούπολη δεν υπήρχε ούτε καν ως σχέδιο: το σημαντικό για εκείνον ήταν να κατατάξει την «αναδυομένη» στην τελευταία θέση. Οι Πάπες επανειλημμένως τόνιζαν τη δευτερεύουσα θέση της Κωνσταντινουπόλεως ως πατριαρχείου και διαμαρτύρονταν κατά του τίτλου «οικουμενικός», ο οποίος την εποχή του Βυζαντίου κατοχυρώθηκε στον θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως. Τον 7οαι. όλοι οι άλλοι θρόνοι της Ανατολής κατακτήθηκαν από Άραβες, με την Κωνσταντινούπολη να παραμένει το μόνο οικουμενικό πατριαρχείο στο έδαφος της αυτοκρατορίας.

Άλλωστε και οι υπόλοιποι Πατριάρχες, θεωρούνταν όπως και πριν κύριοι Επίσκοποι της μίας

οικουμενικής Εκκλησίας. Η Πενταρχία, μολονότι ερμηνευόταν από τους βυζαντινούς συγγραφείς ως οργανικό πλήρωμα της Εκκλησίας, παρομοίως με τις πέντε αισθήσεις του ανθρώπου, ουδέποτε προσεγγίσθηκε ως κλειστό σύνολο. Κατά τους 10-13^{ο}αι. εμφανίστηκαν μη περιλαμβανόμενες σε αυτήν ανεξάρτητες Εκκλησίες, της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Είναι ενδιαφέρον ότι η αποστασία της Ρώμης τον 11^{ο}αι. επίσης δεν αλλοίωσε τη θεώρηση αυτή: ο Θεόδωρος Βαλσαμών (12^{ος} αι.) και ο Ματθαίος Βλαστάρης (14^{ος} αι.) ομιλούν περί κατανομής της Οικουμένης στα πέντε πατριαρχεία, «τῶν μικρῶν ἐκκλησιῶν ἐξαιρουμένων».

Η ΜΟΣΧΑ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Η προαγωγή του Μητροπολίτη Μόσχας στο αξίωμα του Πατριάρχη από τον Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β΄ (1589), η οποία κατοχυρώθηκε από τις Συνόδους των Πατριαρχών της Ανατολής των ετών 1590 και 1593, εισήγαγε μια νέα αντίληψη της Πενταρχίας. Ο Πατριάρχης Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών Άγιος Ιώβ έγραφε σχετικά τα εξής:

Στη θέση του Πάπα πρεσβύτερος πατέρας δέον να είναι ο Αγιώτατος κύριος Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης, και έπονται οι τέσσερεις Πατριάρχες: Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και της βασιλευούσης πόλεως Μοσχοβίας του βασιλείου της Ρωσίας.

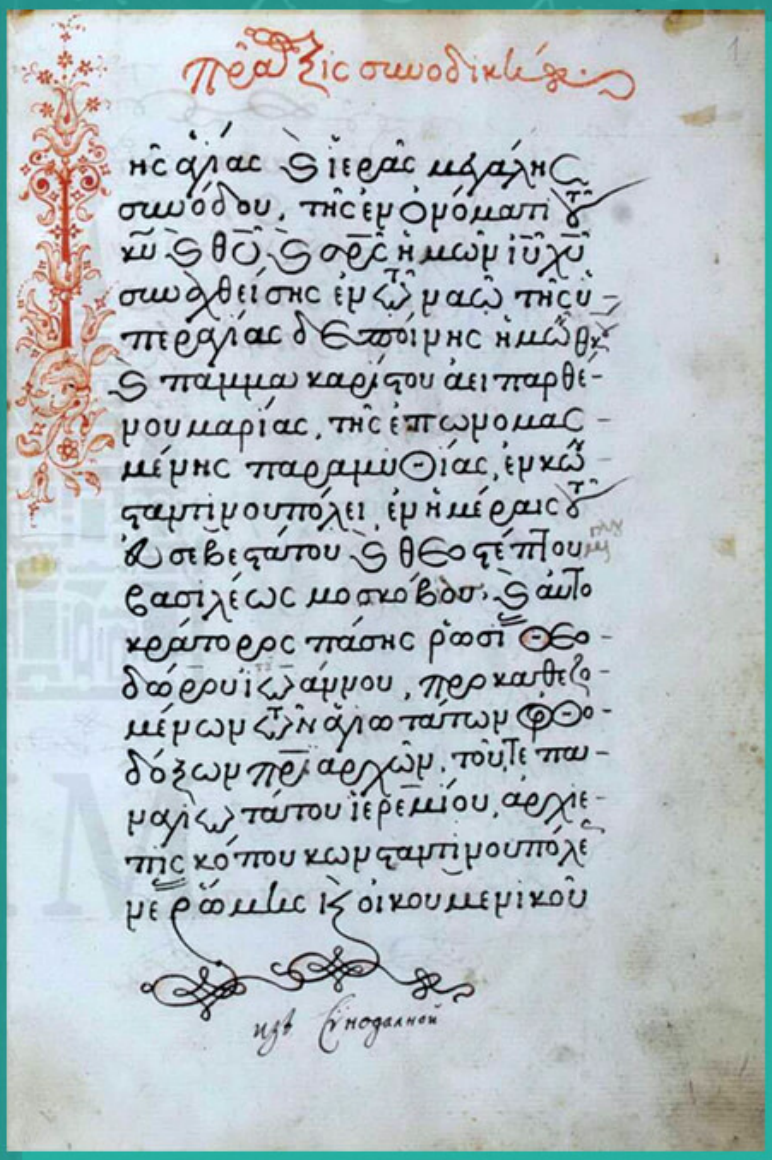
Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας Β΄ Τρανός

Ο Πατριάρχης Ιώβ. Μικρογραφία από το «Βασιλικό κατάλογο τίτλων», 1672

Γράμμα της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως περί συστάσεως του Πατριαρχείου Μόσχας, 1590

Η Σύνοδος του 1590 αποφάσισε ότι εφεξής ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως είναι ο πρώτος, ενώ ο Μόσχας ο πέμπτος Πατριάρχης. Ενώ στη Σύνοδο του 1593 έγινε ιδιαίτερη αναφορά ότι η Μοσχοβία κηρύχθηκε πατριαρχείο από σεβασμό προς την πολιτική θέση της Ρωσίας: «διὰ τὸ βασιλείας αξιωθῆναι παρὰ Θεοῦ τὴν χώραν ταύτην».

Συνεπώς η Μόσχα εξασφάλισε το πατριαρχικό αξίωμα ως πρωτεύουσα του μοναδικού ανά τον κόσμο ορθοδόξου βασιλείου, δηλαδή ακριβώς όπως κάποτε συνέβη και με την Κωνσταντινούπολη. Είναι αλήθεια ότι δεν προήχθη στο ίδιο επίπεδο με εκείνη, αλλά έλαβε στην Πενταρχία την τελευταία πέμπτη θέση.

Η πρώτη σελίδα της Πράξεως της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως (1593) περί συστάσεως του πατριαρχικού θεσμού στη Ρωσία

Εκείνη την εποχή τα τέσσερα πατριαρχεία της Ανατολής ευρίσκονταν στο έδαφος του μεγαλύτερου κράτους του ισλαμικού κόσμου, την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μάλιστα ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως απολάμβανε τα δικαιώματα του επικεφαλής όλου του ορθοδόξου«μιλλέτ» (έθνους), πράγμα που του παρείχε ιδιαίτερες δυνατότητες. Όμως, όταν το Φανάρι (από το ομώνυμο προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως, όπου βρίσκεται η έδρα του Πατριάρχου) διεκδικούσε κανονικά δικαιώματα των αδελφών του στην Αλεξάνδρεια, την Αντιόχειακαι την Ιερουσαλήμ, εισέπραττε σκληρές απαντήσεις.

ΟΙ ΝΕΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Τον 20^{ο}αι., μετά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας και την εκδίωξη από τη Μικρά Ασία του ελληνικού πληθυσμού, η Κωνσταντινούπολη περιήλθε σε δύσκολη θέση. Και τότε οι Οικουμενικοί Πατριάρχες, με την υποστήριξη της Αντάντ, αποφάσισαν να μετατρέψουν τον τιμητικό τους τίτλο σε πραγματικό καθεστώς του «Πατριάρχη της Οικουμένης». Εκμεταλλευόμενη την δυσχερέστατη κατάσταση της Ρωσικής Εκκλησίας, η οποία υπέστη άνευ προηγουμένου διώξεις, η Κωνσταντινούπολη άρχισε μονομερώς και αντικανονικώς να υφαρπάζει υπό την «ύπατη δικαιοδοσία» της τις κατά τόπους Εκκλησίες, οι οποίες αναδείχθηκαν στα νέα εθνικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης. Παρερμηνεύοντας τον 28^{ο}κανόνα της Χαλκηδόνος, το Φανάρι άρχισε να θεωρεί «βαρβάρους» όλα τα έθνη, που δεν διέθεταν οικείες αυτών αρχαίες Ορθόδοξες Εκκλησίες, επεκτείνοντας σε αυτά την εξουσία του.

Μη αρκούμενοι στο παραδοσιακό κανονικό τους καθεστώς ως «πρώτου μεταξύ ίσων», οι Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως άρχισαν να διεκδικούν θέση «Παγκοσμίου Αρχιερέως», του «πρώτου άνευ ίσων», κατά τη διατύπωση ενός από τους οπαδούς της θεωρήσεως αυτής, του Αρχιεπισκόπου Αμερικής Ελπιδοφόρου Λαμπρυνιάδη. Σημαντικός σταθμός σε αυτήν την πορεία στάθηκε η διοργάνωση και η, παρά τη θέση σειράς Ορθοδόξων Εκκλησιών, διεξαγωγή στην Κρήτη το 2016 της «Αγίας και Μεγάλης Πανορθοδόξου Συνόδου», η οποία επιχείρησε να παραχωρήσει στην Κωνσταντινούπολη δικαιώματα «συντονιστή» όλων των άλλων Ορθοδόξων Εκκλησιών. Για τον χαρακτήρα αυτού του «συντονισμού» μπορούμε να κρίνουμε από τις ενέργειες του Πατριάρχη Βαρθολομαίου σχετικά με την αντικανονική Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας. Αυτές οι ενέργειες, που κατάφωρα παραβιάζουν τους αρχαίους ιερούς κανόνες, προκάλεσαν και εξακολουθούν να προκαλούν σύγχυση στη Μία Ορθόδοξη Εκκλησία.

Η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία ακολουθεί ακλόνητα την αποστολική αρχή της συνοδικότητας και αναγνωρίζει την ισοτιμία των κανονικών δικαιωμάτων των Προκαθημένων όλων των δεκαπέντε κατά τόπους Αυτοκεφάλων Εκκλησιών, μεταξύ των οποίων της Κωνσταντινουπόλεως, της Αλεξανδρείας, της Αντιοχείας, των Ιεροσολύμων, της Ρωσίας, της Γεωργίας, της Σερβίας, της

Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Κύπρου, της Ελλάδος, της Αλβανίας, της Πολωνίας, της Τσεχίας και Σλοβακίας, της εν Αμερική. Όλες αυτές οι αδελφές Εκκλησίες είναι ισότιμα μέλη της Μίας Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας του Χριστού.

Μια πηγή: https://mospat.ru/gr/authors-analytics/59575/